

ЦРНОГОРСКИ НОП ОДРЕД ЗА ОПЕРАЦИЈУ У САНЦАКУ ОД НАПАДА НА ПЉЕВЉА ДО ФОРМИРАЊА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Под јесен 1941. године њемачко командовање је схватило да постојеће окупационе снаге, иако бројне, неће бити довољне да угуше устанак у Југославији. При том је посебно држало до Србије (којој је њемачка Врховна команда придавала велику важност) с обзиром на њен утицај и положај у односу на југословенске земље и овијх на остале крајеве југоисточне Европе. Свако одлагање замашније војне интервенције умањивало је изгледе да се постигну жељени циљ. И поред велике занетости њемачко-италијанских трупа у Африци и на руском фронту, приступило се довлачењу нових снага у Југославију из окупиране Европе, па чак и ефективна предвиђених за Источни фронт.¹

Врховни штаб Народноослободилачких партизанских одреда Југославије рачунао је на јаки њемачки војни интерес да се умири Србија, па је вршио припреме да се сачува ако не цио ослобођени дио Србије, а оно бар њено врло значајно западно подручје са ширим ослоном на Сандак и источну Босну.²

У вријеме њемачких припрема за инвазију на западну Србију дошло се на мисао да се од Главног штаба за Црну Гору и Боку затражи помоћни одред до 3.000 пробраних бораца који би учествовао у борбама у западној Србији. Два мјесеца прије повлачења партизанских снага са територије западне Србије, Врховни штаб је наређењем од 3. октобра 1941. године захтијевао хитно садјеејство црногорских партизана са јурским.³ 25. октобра 1941. године у својству делегата Врховног штаба и Централног комитета у Црну Гору је упућен Иван Милутиновић да срганизује извршење овог наређења.⁴ Сјутрадан по доласку

¹ Слободан Стамболић, *Окупација Србије 1941 године*, Војноисторијски гласник (даље ВИГ), бр. 4, 1953, 66—67.

² Др Јован Марјановић, *Устанак и народноослободилачки покрет у Србији 1941*, Београд 1963, 382.

³ Јован Вујошевић, *Формирање и покрет Црногорског одреда у Сандаку новембра 1941*, Историјски записи, бр. 4, 1966, 656.

⁴ Архив Историјског института Титоград (даље: АИИТ), VIII 1а—2, Митар Вакић, *О народном устанку у Црној Гори* (Мемоарска грађа).

у Црну Гору, 6. новембра, Милутиновић је извјестио ЦК КПЈ о пословима које је предузео у вези с одредом и о изгледима за његово скоро одашћивање.⁵ Двије недјеље касније Главни штаб за Црну Гору и Боку могао је саопштити Врховном штабу да „20. новембра 1941. г., почињу маршруте формирања батаљона Црногорског народно-ослободилачког партизанског одреда за операције у Санџаку.“⁶

Одмах ваља истаћи да је Одред⁷ по наређењу Милутиновића добио задатак да претходно очисти Санџак, па тек онда да настави пут за Србију.⁸ За претходно ангажовање Црногорског одреда у крупним акцијама у Санџаку не само да је недостајала потребна сагласност Врховног штаба него је он више пута упозоравао на посљедице које би прouzишле из такве необазривости. Међутим, привидно увјерење о изводљивости односно неопходности санџачке операције толико је пресовладало у Црној Гори да се стално указивало на Пљевља.⁹

Када су непосредне припреме за ослобођење Пљеваља већ биле завршене и када су црногорски батаљони добили посљедњи знак за напад, стигло је ноћу уочи 1. децембра 1941. године у штаб Одреда наређење Врховног штаба да се од напада одустане. Међутим, Арсо Јовановић и Бајо Сеуклић одбили су да изврше ово наређење, не консултујући о томе чак ни остале чланове штаба.¹⁰

Противно гледишту Врховног штаба, дошло је до огорчене битке, која по броју ангажованих партизанских снага, упорности и жештини напада далеко превазилази све појединачне војне подухвате код нас у 1941. години. Тек у јутарњим часовима било се начисто да су Пљевља у датом пренутку неосвојива. Партизански редови били су јако поколебани, а једним дијелом и потпуно распројени.¹¹ У условима испуштене контроле над једини-

⁵ *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа* (даље: *Зборник*), том III, књ. 1, док. 48, Извјештај Ивана Милутиновића од 6. новембра 1941.

⁶ Исто, док. 65, Извјештај Главног штаба НОП одреда за Црну Гору и Боку од 20. новембра 1941.

⁷ Одред је био формиран од девет батаљона: Љовћенског, Језеро-шаранског, Ускочко-дубоњачког, Пивског, „Пека Павловића“, „Билелог Павла“, „18. октобра“, Комоког и Зетског. Штаб Одреда: Арсо Јовановић, командант, Бајо Секулић, политички комесар Радован Вукановић, замјеник команданта, и Бошко Буричковић, замјеник политичког комесара.

⁸ *Зборник*, том III, књ. 1, док. 56, Наређење делегата Врховног штаба НОП одреда Југославије од 13. новембра 1941; док. 65, Извјештај Главног штаба НОП одреда за Црну Гору и Боку од 20. новембра 1941.

⁹ *Зборник*, том III, књ. 1, док. 186, Пијомо Централног комитета КПЈ од 22. децембра 1941; АИИТ VIII 1а—2, Митар Бакић, О народном устанку у Црној Гори (Мемоарска траја).

¹⁰ Радован Вукановић, *На ратној стази*, Београд 1965, 120—121.

¹¹ Р. Вукановић, *зав. дјело*, 123—133; *Зборник*, том III, књ. 1, док. 155, „Саопштење“ Главног штаба НОП одреда за Црну Гору и Боку од 21. децембра 1941.

цама и покиданих веза између команди и штабова, одбачене дјелове Одредџа није било могуће довести у ред и организовати поновни напад на спољну одбрану вароши. Ово није било ни особито потребно, јер се тада није знало за доста бројна одјељења која су се налазила у граду. Тиме је престала свака могућност да се она потпомогну, или пак прихвате, што је по њихов отстанак било катастрофално.¹²

Оцјењујући да је узалудно задржавање преосталих јединица на положајима око Пљеваља, штаб одреда је 1. децембра око 8 часова издао наређење да се оне заједно са рањеницима повуку од вароши к селу Адровићима.¹³ Међутим, ни са одбаченим дјеловима, који су се спонтано окупуљали по околним мјестима, нити пак са јединицама које су остале у граду штаб Одредџа није могао овога дана успоставити везу. Он тада није ни знао у којим су све правцима поједини одјељења одступила и тдје се она пренуптно налазе. Из истог разлога овим јединицама остале су непознате намјере штаба Одредџа.

Препуштеност трупа самима себи, без претходних упутстава, а уз то још неизвршење задатка за који су биле ангажоване, утицало је на њихово распадање. Облици дезертерства почели су добијати такве размјере да су постали забрињавајући. На ово је утицало и дјеловање извјесних официра старе југословенске војске, који су својим деструктивним радом у Одредџу убрзавали тај процес и стварали психозу опште несигурности.¹⁴

Истина, било је јединица које су без обзира на велике губитке релативно брзо превазишли¹⁵ неизвјесност и мучан утисак пораза. Но, њихово обједињавање под заједничку команду, при општој пометњи и, искиданим везама, на недовољно познатом им земљишту — није се могло постићи ни брзо ни једноставно.

Штаб одреда је настојао да што је више могуће сачува јединице од распадања и од њих формира нову јединицу са којом би извршио наређење Врховног штаба за операције према Србији. То је, у условима какви су били, било врло тешко извршити, пошто је за овакав подухват требало имати организоване јединице при руци, што штаб Одредџа у почетку није имао ако се изузму незнатне снаге у Адровићима над којима је била успостављена најнеопходнија контрола. Даље планове

¹² Батрић Јовановић, *Црна Гора у НОР и социјалистичкој револуцији*, књ. I, Београд 1966, 379 и даље.

¹³ *Зборник*, том III, књ. 1, док. 155, „Саопштење“ Главног штаба НОП одреда за Црну Гору и Боку од 21. децембра 1941; АИИТ, VI 2—63 (41), Изјава Вукмана Крушчића од децембра 1941.

¹⁴ АИИТ, V 2—22 (41), Извјештај Арса Јовановића од децембра 1941; VI 2—59, Изјава Благоја Перуновића.

¹⁵ Одред је приликом напада на Пљеваља имао 483 мртва и рањена борца, (Јован Р. Бојовић, *Партизански губици на Пљевљима 1. децембра 1941. године*, Историјски записи, св. 4, 1963, 631).

у погледу Санџака и Србије требало је пренијети на остале дјелове расутог Одрода.

Поред окупљања бораца, требало је и транспортовати велики број рањеника за Жабљак (тдје је формирана прва стална партизанска болница), а то је изискивало велики труд и вријеме.

Остаци јако проријеђеног Ловћенског батаљона, без једне мање групе којој у општој пометњи није успјело да се повеже с главнином,¹⁶ искупили су се у току 2. децембра у селу Крњачи. Тог и сјутрашњег дана опремани су рањеници за Адровиће, тдје се налазио штаб Одрода који је организовао њихово даље транспортовање за Жабљак. Батаљон је 4. децембра, по наређењу штаба Одрода, упутио двије чете у правцу Чемерна — да пресретну италијанску колону која је наступила од Прибоја и Рудог, а остатак батаљона се и даље задржао у Крњачи.¹⁷

Језеро-шарански батаљон, такође ослабљен великим губицима, прикупио се ноћу између 1. и 2. децембра у Голубињу. Овдје је, исте ноћи стигао из обезбјеђења и Пивски батаљон, без чете „Лимо Барјактар“ која се налазила на Бучју. Батаљони су продужили за Адровиће, тдје им се 3. децембра, спроводећи заробљене Италијане, прикључила и чета са Бучја. Није се предвидело да ова чета дође у Адровиће па је, да би је замијенила накнадно издвојена једна чета из Пивског батаљона и упућена у засједу према Рудом. Узимајући учешћа у транспорту и обезбјеђењу рањеника, остатак Пивског батаљона и један број бораца из Језеро-шаранског батаљона упутио се ка Тари и даље за Жабљак.¹⁸

Дјелови Језеро-шаранског батаљона који нијесу отишли са рањеницима задржали су на подручју Адровића, Бабина и Бучја као појачање у спречавању продирања непријатеља из Пријепоља.¹⁹

Ноћу између 1. и 2. децембра Ускочко-дробњачки батаљон се искупио у Брвеници, одакле је са рањеницима продужио за Жабљак. Батаљон је претходно оставио једну чету за акције ка Чемерну, али се она, не успјевши да се повеже са осталим јединицама, последије краћег задржавања вратила за Црну Гору.²⁰

Батаљон „Пеко Павловић“, без чете која је била у резерви, у нeredу се повлачио у правцу полазног положаја, када су поједини дјелови, не чекајући што ће бити с главнином,

¹⁶ АИИТ IV 2а—33 (41), Обавјештење Главног штаба НОП одреда за Црну Гору и Боку од 14. децембра 1941.

¹⁷ Јанко К. Лопичић, *Ратни дневник*, књ. I, Београд, 1961, 150—151.

¹⁸ По саопштењу Рада Гломазића.

¹⁹ Обрад Цицмил, *Дурмиторски НОП одред*, Београд 1966, 70.

²⁰ Исто.

продужили за Црну Гору. Већи дио батаљона са рањеницима стигао је у току 2. децембра у Адровиће. У Адровићима је Прва чета задржана за потребе штаба Одред, а остатак је запосио положаје на Вијенцу и Мијајловици коју је држао наизмјенично са дјеловима батаљона „18. октобар“. Када се штаб Одред преселио из Адровића у Обарде, Прва чета батаљона „Пеко Павловић“ запосјела је положај изнад села Бабине.²¹

Батаљон „Бијели Павле“ је у великом нeredу одступио у правцу села Брвенице. Без знања и одобрења команде, неки дјелови су још у току ноћи између 1. и 2. децембра напустили јединицу. Један дио старјешинског кадра енергично се заузео те није дошло до одступања главнине батаљона за Црну Гору. У циљу обавјештења о даљем развоју ситуације батаљон се 2. децембра вратио к Пљевљима, у село Бушањ, и покушао да дође у везу са штабом Одред. Трећег децембра се пребацио у Адровиће, гдје је распоређен на положаје у подручју Бабина, Брвице и Бучја.²²

Комски батаљон, после прикупљања рањеника у Црљеницама, осјетно се расипајући, повукао са Адровићима, Маочу и даље према Павину Пољу.²³

Дјелови Зетског батаљона који су остали у Санџаку повукли су се од Пљеваља ка Пријепољу и ступили у додир с остацима других батаљона који су били размјештени на овом сектору.²⁴

Између преосталих дјелова црногорских батаљона и штаба Одред везе су успостављене до 3. децембра. Готово сви ови дјелови су за то вријеме прошли кроз привремено сједиште штаба у Адровићима, гдје се путем наредба, прогласа и говора тражило њихово реорганизовање и ангажовање за важне акције које су предстојале на овом подручју. Међутим, ни ово није имало очекивани ефекат. Процес осипања јединица и даље се настављао, мада нешто блаже.²⁵

Од девет батаљона, колико их је било ангажовано у пљеваљској операцији, два нијесу учествовала у непосредном нападу на варош. Батаљон „18. октобар“ био је упућен да затвори пријепољски правац. Он је на вријеме запосио положаје на Јабуди и Савину Лакту, поставио запреке на комуникацији која води у Пљевља и у тпуној приправности ишчекивао непријатељску интервенцију од Пријепоља. Сличан задатак добио је Пивски батаљон на комуникацији Пљевља — Прибој, док

²¹ АИИТ, VI 2—44 (41), Изјава Пеја Раичевића од децембра 1941; VI 2—11 (41), Изјава Нова Шкулетића од 24. децембра 1941; VI 2—19 (41), Изјава Мрдливоја Максимовића из децембра 1941; VI 2—21 (41), Изјава Вукашина В Вујачића из децембра 1941.

²² АИИТ, VI 2—28 (41), Изјава Лазара Радуловића од децембра 1941; VI 2—70 (41), Изјава Илије Драговића од 19. децембра 1941.

²³ По саопштењу Душана С. Драговића и Благоте Влаховића.

²⁴ АИИТ, VIII 1e—26, Сјећање Славка Перуничкића.

²⁵ АИИТ, V 3—61 (41), Извјештај Арса Јовановића из децембра 1941.

је из Ускочко-дробњачког батаљона издвојена једна чета за контролисање пута од Чајничка и Горажда.²⁶ Чета је била ојачана једним војводом из Зетског батаљона.²⁷

Битка за Пљевља још није била завршена када је једна моторизирана италијанска колона подилазила од Пријепоља партизанским положајима на Јабучи и Савиниу Лакту да би помогла пљеваљски гарнизон. Међутим, пресретена добро организованом ватром партизана на овим положајима, одбачена је и потпуно разбијена. Уз сопствене губитке од три мртва, борци „батаљона 18. октобар“ заробили су 68 непријатељских војника и официра. Поред оружја, муниције и друге ратне опреме заплијењено је и 12 камиона.²⁸

Поновни покушај Италијана да се 3. децембра пробију у Пљевља из правца Пријепоља завршио се такође неуспјехом. Непријатељ је имао 50 мртвих и рањених војника. Ову акцију су потпомагали и дјелови пљеваљског гарнизона, али такође безуспјешно.²⁹

Четврти децембра једна оклопна италијанска колона, послје претходног патролног извиђања, направила је испад из Пљеваља према Бијелом Пољу. На овој комуникацији налазила се у засједи самостална чета од 150 бораца из оперативне резерве штаба Одрода. Чета је извршила снажан напад на италијанску колону, али ненаоружана за овакав начин борбе — одбачена је у правцу Маоча и Павина Поља. Нешто касније колона се вратила за Пљевља.³⁰

Послије два неуспјешна покушаја да се пробију из правца Пријепоља, Италијани су 5. децембра са великим снагама кренули за Пљевља једновремено од Пријепоља и од Рудог. Координирана акција непријатеља имала је за циљ да развуче ионако ослабљене снаге Црногорског одреда, што је пружи-ло више изгледа на успјех послје лошег искуства пробоја само из једног правца. С обзиром на дужину пута који је имала да пређе, колона која је наступала од Прибоја кренула је из Рудог још 4. децембра. Она се наредне ноћи улоторила између села Лисине и Калуђеровића. Овдје су на њу у свитање 5. децембра Прва и Друга чета Ловћенског батаљона извршиле снажан напад са блиског одстојања. Послије оштре борбе, малобројне ловћенске чете су се морале повући, уз губитке од 4

²⁶ Бошко Буричковић, *Пљеваљска битка 1. децембра 1941. године*, ВИГ, бр. 6, 1952, 11—12.

²⁷ Војводом је командовао Драго Мијовић (сада посланик Скупштине Црне Горе), који нам је и саопштио овај податак.

²⁸ Б. Буричковић, нав. дјело, 19; Зоран Лакић, Радосје Пајовић, Гојко Вукмановић, *Народноослободилачка борба у Црној Гори 1941—1945. Хронологија догађаја*, Титograd 1963, 181.

²⁹ Б. Буричковић, нав. дјело, 19; АИИТ, VIII 1е—19, Сјећање Мила Перуничкића, Милша Павићевића и др.

³⁰ АИИТ, Сјећања Душана С. Драговића — нерегистровано.

мртва и 2 рањена борца. Италијани су имали велике губитке у људству, товарним прелима и материјалу.³¹ Колонна је нападнута и од Милешевске чете,³² као и једне чете Пљевског батаљона.³³

Послије одбијања овог напада, Италијани су, савлађујући препреке које је ноћу између 4. и 5. децембра на овом правцу оставио Ловћенски батаљон, истог дана стигли у Пљевља.³⁴

Непријатељској колони која је наступала од Пријепоља такође је успјело да се 5. децембра пробије до Пљеваља. У борби против батаљона „18. октобар“, који се одраније налазио на овом положају, као и против појединих остатака црногорских батаљона, накнадно придодатих за обезбјеђење важних пријепољског правца, тога дана се масовније ангажовао и пљевалски гарнизон. Непријатељу успијева да одбаци партизанске снаге сјеверно и јужно од комуникације и да како-тако успостави везу између Пријепоља и Пљеваља. Приликом ове борбе Италијани су поубијали готово све становништво на које су наишли. Посебно су страдали села: Чаушевићи, Јабучка и Црљеница.³⁵

Успјешне борбе батаљона „18. октобар“ на Јабучи и Савини Лакти биле су од великог значаја. Истина, Италијанима уз велике напоре полази за руком да деблокирају Пљевља 5. децембра, али вријеме од 5 дана било је врло драгоцјено за транспорт рањеника и сређивање преосталог дијела Црногорског одреда.

Италијански продор, ма колико био успораван освјешто је мисао на недавно препрпљени пораз и партизанске јединице у Санџаку поново су се поколебале. То, и прекид веза међу јединицама, чепа је било још и 5. децембра, довело је догле да се у извјесним случајевима колебање претварало у одлуку о напуштању Санџака. Док су се остале јединице мање-више прибирале и реорганизовале, догле се батаљон „Пеко Павловећ“, пошто се у току 6. и 7. децембра изузев мањих група које ће касније стићи, био сакупио у рејону Матаруга и Маоча, одмах вратио за Црну Гору.³⁶ Слично су поступили неки већи и мањи дјелови осталих батаљона.

Својевољно осипање јединица чинило је ипонако тешку ситуацију још сложенијом. Ово је, поред осталог, био и главни

³¹ АИИТ, IV За—77 (41), Наредба команде Ловћенског батаљона за 7. децембар 1941.

³² Црногорском одреду биле су придодате у Санџаку Милешевска, Пљевалска и Бјелополска чета.

³³ Б. Буричковић, нав. дјело, 19.

³⁴ По саопштењу Јанка К. Лопитчића.

³⁵ Види: Б. Буричковић, нав. дјело, 19; Б. Јовановић, нав. дјело, 393.

³⁶ АИИТ, VI 2—19 (41), Изјава Миливоја Максимовића; VI 2—44 (41), Изјава Пеја Раичевића од децембра 1941; VI 2—21 (41), Изјава Вукашина В. Вујачића од децембра 1941.

разлог да штаб Одрета приступи преформацији јединица, строгим рестрикцијама — болесних, колебљивих и недовољно одлучних бораца. Организован је контролисани повратак за Црну Гору свих оних који нијесу жељели да се даље задржавају у Санџаку. Ове јединице су се одмах по повратку стављале на располагање дотичним војним штабовима и корисно су употребљаване у наредним борбама у Црној Гори.³⁷

Послије реорганизације Одрета, у Санџаку су остали веома смањени дјелови Ловћенског, Језерошаранског, Комског и Зетског батаљона, као и батаљона „Бијели Павле“ и „18. октобар“. У свему, око 700 бораца, или мање од једне пепине првобитног Одрета.³⁸

Крајње обазрив поступак штаба Одрета у погледу одабирања бораца које је требало задржати у Санџаку био је срачунат на то да је број од око 700 пробраних партизана изгледао довољан за потребе Врховног штаба, док су даље самосталне акције послје Пљеваља добиле другоразредни карактер, па су издвојене више демонстративно и у најнужнијем обиму.

Извјештај о Пљеваљском поразу поднијели су у Дренову³⁹ Врховном штабу Баја Секулић, Бошко Ђуричиновић и Јован Капичић. Послије Репорта Ђуричиновић и Капичић су се вратили у штаб Црногорског одрета, док се Секулић задржао на Лиму, гдје је једна чета батаљона „18. октобар“ јачине 79 људи већ била стигла. Секулић је имао задатак да сачека евентуално пристизање још неких дјелова Одрета и да их употријеби за акције на десној обали Лима.⁴⁰ Врховни штаб је пожуривао пребацивање већег броја црногорских јединица, пошто је било планирано упућивање јачих партизанских снага према Сјеници и даље ка Новом Пазару и блокада италијанских гарнизона у Бистрици и Пријепољу.⁴¹

Дјелови Црногорског одрета који су раније затварали комуникацију Пљевља—Пријепоље послје италијанског продора од 5. децембра повукли су се дјелимично на сјевер, ка Забрдним Тоцима и јужно ка Каменој Гори. Тако је саобраћајница Пљевља — Пријепоље остала незаштићена. Наређењем од 9. децембра Врховни штаб је затражио од штаба Одрета да издвоји снаге потребне за рушење напуштеног пута и заштиту становништва, а остатак да се пребаци са штабом на десну обалу Лима. Чете са Камене Горе требао је превести

³⁷ АИИТ, VI 2—73 (41), Изјава Пера С. Лакићевића од 26. децембра 1941.

³⁸ Зборник, том III, књ. 1, док. 147, Обавјештење Главног штаба НОП одрета за Црну Гору и Воку од 18. XII 1941.

³⁹ Послије напуштања Ужица, Врховни штаб се налазио од почетка децембра у селу Дренову на десној обали Лима код Пријепоља.

⁴⁰ АИИТ, Сјећање Машана Милутиновића — нерегистровано; Зборник, том III, књ. 4, док. 9, Извјештај Баја Секулића од 6. децембра 1941.

⁴¹ Зборник, том I, књ. 2, док. 75, Наређење Врховног штаба од 11. децембра 1941.

код Лучица на Лиму и упутили их за село Хисарџик и ближе Сјеници.⁴²

Врховни штаб је 9. децембра наредио и штабу Санџачког одреда да дјеловима својих снага запосједне обје стране пута Бистрица — Нова Варош, истичући при том да се будући распоред и ангажовање јединица допушта једино по његовој сагласности. Овим је наглашена важност послова које је требало обавити.⁴³ Након два дана услиједило је ново наређење Врховног штаба за потпуну блокаду Бистрице и Пријепоља. Тринаестог децембра једну чету од 67 људи из Комског батаљона требало је послати за Сјеницу, као помоћ јединицама у том правцу, док је остатак батаљона требало да продужи ка Новом Пазару.⁴⁴ Истог дана Врховни штаб је наредио да се изврше и припреме за акције црногорских дјелова са лијевог обала Лима према Бистрици и Пријепољу.

Јачим ангажовањем партизанских снага у Санџаку омогућавао се лакши покрет једног броја батаљона са Врховним штабом за Рудо, до чега је дошло средином децембра 1941. године. Притијешњени италијански гарнизони у Санџаку оријентисали су се на систем одбране, а порушени и посједнути важни саобраћајни правци нијесу допуштили могућност за јачу интервенцију са стране.

По успостављању директних веза штаба Одред са Врховним штабом у Дренову, услиједило је наређење да се од дјелова Црногорског одреда изврши одабирање и припрема људства за специјалну јединицу, пролетерску бригаду. За ову јединицу били су одређени: Ловћенски батаљон, батаљон „18. октобар“ и по једна чета из Комског батаљона и батаљона „Бијели Павле“. Људство ових јединица, изузев Ловћенског батаљона који се налазио на подручју Мељака, распоређено је на Каменој Пори, Забрдним Топима и ближе ка Лиму.⁴⁵ Врховни штаб је наредио да један дио ових јединица 14. децембра изврши покрет лијевог обала Лима ка Рудом и Миочу. Ова мјеста је требало претходно ослободити и организовати прихватање српских и црногорских јединица које су наредних дана требале да пристигну. Штаб Црногорског одреда извјестио је из Касидола (лијева обала Лима код Прибоја) Врховни штаб о извршеном покрету и резултату извиђања околине

⁴² Исто, том III, књ. 1, док. 119, Наређење Врховног штаба НОП одреда Југославије од 9. XII 1941.

⁴³ Исто, том I, књ. 2, док. 72, Наређење Врховног штаба од 9. децембра 1941.

⁴⁴ Исто, док. 75, Наређење Врховног штаба од 11. XII 1941; том III, књ. 4, док. 56, Наређење Врховног штаба од 13. XII 1941.

Комски батаљон се тада налазио у селу Рутошима. Међутим, праћење његових даљих кретања и акција, због недостатка докумената, веома је отежано.

⁴⁵ Р. Вукановић, нав. дјело, 139.

Прибоја и Рудог.⁴⁶ Преостали дјелови Црногорског одреда предвиђени за пролетерску бригаду задржани су на подручју Избичња, Миржића и Цурова, јер је био у плану напад на Прибој, Прибојску Бању и Бистрицу, од чега се одустало. Послије демонстрација у току 16. децембра према Прибојској Бањи и Прибоју, чиме се олакшавао покрет једне српске колоне десном обалом Лима, ови дјелови су, изузев једне чете која је остала у Избичњу да сачека и потпомогне прелазак Врховног штаба и српских јединица, повучени ка Рудом.⁴⁷

Двије чете Црногорског одреда јачине 80 људи заузеле су рано 17. децембра Рудо које су држале незнапне четничке снаге. Послије борбе с Италијанима ове снаге су ослободиле истог дана и сусједно Миоче са важним мостом на Лиму. У овим борбама Одред је имао три лакше рањена бораца.⁴⁸

Да би се Рудо, зборно мјесто српских и црногорских јединица за заједнички пут к источној Босни, и даље задржало у партизанским рукама, штаб Црногорског одреда повукао је своје дјелове који су били задржани према Прибоју и Бањи за Рудо. У истом циљу повучена је и једна чета са комуникације Пљевља — Рудо, јер је она заузимањем места код Миоче у ствари била извршила свој задатак на томе правцу.⁴⁹

Од дјелова који су заузели Рудо и Миоче и оних који су непосредно послије њих пристигли формирана је једна чета од 60 људи за посаду у Миочу и испурање патрола обалом Лима к Увцу и Прибоју. За непосредно обезбјеђење Рудог одређено је 50 бораца, док су два вода од по 15 људи патролирала — један сјеверозападно од вароши ка селу Раванци и Орачу, а други према Кусеновој Равни и Бијелом Брду. Остале снаге тек је требало да стигну.⁵⁰

Ловћенски батаљон кренуо је из Мелјака правцем Раванци — Југово — Чемерно — Забрњица — Црнуговићи и као засебна маршевска колона стигао у Рудо 20. децембра.⁵¹

Када су се српске јединице предвиђене за пролетерску бригаду, изузимајући колону која је општила десном обалом Лима, пребациле са Врховним штабом на лијеву страну Лима, црногорској чети која је обезбјеђивала овај пролаз, наређено је 18. децембра да крене правцем Црквени Тоци — Забрдни Тоци — Голеша — Пожегрмац — Раван — Саставци — Устибар,

⁴⁶ Зборник, том II, књ. 2, док. 55, Допунско упутство Врховног штаба НОП одреда Југославије од 13. XII 1941; том III, књ. 4, док. 13, Извјештај Штаба Црногорског НОП одреда за операције у Санџаку од 15. XII 1941.

⁴⁷ Исто, том II, књ. 2, док. 62, Извјештај делегата Врховног штаба Митра Бакића од децембра 1941; Р. Вукановић, нав. дјело, 140.

⁴⁸ Зборник, том III, књ. 4, док. 14, Извјештај Штаба Црногорског одреда од 18. XII 1941; Исто, том II, књ. 2, док. 62, Извјештај делегата Врховног штаба Митра Бакића од децембра 1941.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Ј. К. Јоличић, нав. дјело, 155 и даље.

па лијевог обалом Лима за Рудо. По могућности, пут је требало прећи „за два марша“, како би чета на вријеме ушла и у састав свог батаљона.⁵² По прикупљању ове чете, у Рудом и околини нашло се 370 црногорских партизана.⁵³

Када су се и последњи дјелови српских и црногорских батаљона прикупили у Рудом, двадесет првог децембра 1941. године свечано је извршено њихово обједињавање у вишу војну формацију. Од 370 црногорских партизана, колико их је било тога дана у Рудом, 320 их је укључено у Прву пролетерску бригаду, док је остатак враћен за потребе народно-ослободилачког покрета у Црној Гори.⁵⁴

Од остатака Црногорског одреда који чијезу упућени за Рудо формирана су два посебна батаљона за даља дјејства у Санџаку. Један од тих батаљона, комбинован од четири чете просјечне јачине 40—60 бораца, постављао је засједе на путу Пљевља—Пријепоље.⁵⁵ Три вода овог батаљона рушила су комуникације: Пљевља — Рудо, Пљевља — Чајниче и Пљевља — Ђурђевића Тара. Вршене су и јаче демонстрације ка Пљевљима, чиме су сузбијани непријатељски исподи ван уже околне партизона.⁵⁶

Други црногорски батаљон, састава двије чете и размјештен лијевог обалом Лима, онеспособљавао је колске путеве Бијело Поље — Пљевља и Бијело Поље — Беране.⁵⁷ Активност ових батаљона била је појачана средином децембра, чиме се, прије свега, олакшавао покрет српских и црногорских партизана ка Рудом.

Истог дана када су дјелови Црногорског одреда укључени у Прву пролетерску бригаду, дјелови Одред задржани у околини Пљевља и Бијелог Поља ушли су у састав новоформираног Црногорско-санџачког одреда, чиме је историја Црногорског одреда за операције у Санџаку као самосталне формације била завршена.⁵⁸

Павле Милошевић

⁵² АИИТ, IV За—85, Наређење штаба Црногорског одреда од 18. XII 1941.

⁵³ Зборник, том II, књ. 2, док. 62, Извјештај делегата Врховног штаба од децембра 1941.

⁵⁴ Исто, том III, књ. 1, док. 185, Извјештај Главног штаба за Црну Гору и Божу од 24. XII 1941.

⁵⁵ Исто, том II, књ. 2, док. 62, Извјештај делегата Врховног штаба Митра Бакића од децембра 1941.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Исто.

⁵⁸ Исто, том III, књ. 1, док. 159, Наређење Врховног штаба од 21. XII 1941.